

Дана тема потребує подальшого дослідження з використанням архівів Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів та архіву СБУ.

Джерела та література

1. Клибанов А.И. Религиозное сектантство: современность. – М., 1969.
2. Митрохин Л.Н. Баптизм: история и современность (философско-социологические очерки). – СПб., 1997.
3. Полищук Ю.Д. Баптизм колись і тепер. – Ужгород, 1976.
4. Центральний Державний архів вищих органів державної влади (далі ЦДАВО). – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 171.
5. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 203.
6. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДніпро). – Ф. Р-6463. – Оп. 1. – Спр. 14.
7. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 183.
8. ДАДніпро. – Ф. р-6463. – Оп. 1. – Спр. 17.
9. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 252.
10. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 232.
11. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 310.
12. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 255.
13. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 269.
14. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 360.
15. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 389.

Summary

The given article perfects on the history of the origin and development of the “Pure Baptists” movement in Ukraine. Due to the archives the reasons of the origin and the cessation of the activity of “Pure Baptists” have been revealed. The article also discusses the influence of “Pure Baptists” on the creation of the “Initiative group” of Evangelical-Baptists and their oppositions to the official Church of Evangelical-Baptists in the USSR.

Л. І. Полякова

РІВЕНЬ ОСВІТИ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У 60–80-ті рр. XX ст.

Аналізуючи етносоціальні процеси в сільській місцевості Півдня України, слід враховувати, що регіон належить до числа найбільш інтернаціональних, рівень урбанізованості значно вищий, високий темп російщення. Актуальність теми полягає у можливості прослідкувати розвиток освіти в сільській місцевості серед національних меншин Півдня України. Мета у вивченні закономірностей, напрямків розвитку освіти в сільській місцевості серед національних меншин Півдня України в 60–80 рр. XX ст. Завдання полягають у виявленні та систематизації джерел з існуючої теми; порівнянні рівня освіти різних етнічних груп населяючих Південь України та причин різної міри освіченості етнічних груп, населення міста та села.

Статистика та конкретно-соціологічні дослідження, на жаль, не дають можливості у повному обсязі охарактеризувати тенденції освітніх змін різних етнічних груп. Вони засвідчують, що за рівнем освіти сільське населення суттєво відставало від міського. За даними перепису 1959 р., освіту не нижче середньої (в розрахунку на 1000 населення) мало 510 городян і 267 сільських жителів Півдня України, у 1979 р. – відповідно 662 і 384, 1989 р. – 850 і 670. Це дає підстави констатувати зростання освітнього рівня сільського населення та зближення показників освіти сільських та міських жителів, що важливо як загальна характеристика етносоціального розвитку [1, с. 8–14].

У той же час, у частині, що стосується вищої освіти, спостерігалось суттєве відставання села від міста. У 1979 р., наприклад, вищу та незакінчену вищу освіту мало 127 міських та всього 34 сільських жителі. На 1989 р. ситуація дещо змінилась, хоча існуючий розрив став меншим – відповідно 167 та 56 чоловік.

Існування такої різниці мало під собою об'єктивні підстави. У містах концентрувались управлінські установи, соціально-культурні та освітні заклади, сучасні індустріальні підприємства, що, природно, вимагало великої кількості фахівців з вищою освітою. Сільське аграрне виробництво та малорозвинута соціально-культурна сфера не вимагали такої кількості спеціалістів вищої кваліфікації. З іншого боку, такий стан справ спричинювали доволі низькі освітні показники етносів, які у своїй більшості проживали у сільській місцевості (українців, болгар, молдаван тощо). Як результат нижчим було і їх представництво серед масиву керівних кадрів і спеціалістів.

При цьому слід відзначити позитивну динаміку освітнього рівня переважної більшості етносів. Найвищим серед їх сільських представників були показники зростання осіб, що мали середню та середню спеціальну освіту.

Українці, як найбільш численний етнос Півдня України, характеризувались у цілому зростаючими темпами освітнього рівня. У 80-ті рр. вони поступались лише таким етнічним меншинам як євреї та росіяни. Показники зростання рівня освіти були досить динамічними. Так, у 1979 р. на 1000 зайнятих українців припадало 76 чоловік з вищою освітою (у євреїв – 384), а вже через десять років цей показник збільшився майже в півтора раза.

У той же час, високі темпи зростання освітнього потенціалу українства в першу чергу були наслідком його урбанізації. З 1970 по 1989 рр. відсоток городян у середовищі українців зріс з 45,8 до 60,3%. Це полегшило їх доступ до вищої та середньої спеціальної освіти. На півдні, де процеси урбанізації йшли більш високими темпами, показники освіти сільського українства були на 4-5 позицій вищими.

Якщо розглядати українців не лише як зайняте, а як усе наявне населення, показники освітнього рівня значно знижуються. За даними перепису 1959 р., близько 30% українців не мали навіть початкової освіти, близько 25% були просто письменними, а близько 6% взагалі не вміли ні читати, ні писати. У своїй переважній більшості це були особи старшого віку. Наявність такої великої групи неписьменних певною мірою ставить під сумнів результативність та реальну наповненість “культурної революції”, яка закінчилась більше як 40 років тому [2].

Протягом досліджуваного періоду темпи скорочення цієї освітньої категорії були досить високими, а перепис 1989 р. її взагалі не зафіксував. Це аж ніяк не означало її зникнення. Просто тодішнє партійно-державне керівництво вважало недоречним вказувати навіть сам факт наявності цієї групи. Хоча, за підрахунками окремих соціологічних обстежень, у сільській місцевості південного регіону кількість її представників становила до 5% загальної чисельності населення.

Взятий у досліджуваний період курс на загальну середню освіту населення дав свої результати, хоча в роботі шкіл південного регіону спостерігались численні проблеми та невирішені питання. До них відносились недостатнє матеріально-технічне забезпечення, низька економічна ефективність “всезагального” охоплення середньою освітою, формалізм у роботі, певна обмеженість перспектив навчання та здобуття вищої освіти [3, с. 210].

Вища та спеціальна середня освіта є важливим показником спеціальної розвинутості етносу в цілому, системи, де формальні рівні освіти є основними у визначенні сфери та рівня професійної діяльності, у першу чергу управлінської.

Південний регіон України в силу різних причин, у першу чергу традиційно-історичних, відставав від центральних, східних та навіть західних областей. Коли в 1989 р. по Україні в цілому на 1000 чоловік населення припадало 173 студенти, то в південному регіоні – всього 150. У той же час, даний показник не слід абсолютизувати, бо освітні міграції набули значного розповсюдження, а практика підготовки фахівців за цільовими замовленнями та направлення молодих спеціалістів у новоосвоювані райони набувала все більшого поширення.

У цей період вирішальний вплив на рівень освіти населення справляли в першу чергу потреби урбанізованих населених пунктів. Сільська виробнича сфера була досить консервативною і не потребувала такої кількості фахівців. Проведені підрахунки показують, що саме завдяки досить високому рівню урбанізованості Південь належав до числа найбільш “освічених” регіонів держави. При цьому суттєвий вплив на формування даного показника справляла урбанізація та значна кількість промислових підприємств. Саме це давало південному регіону переваги. Серед різних етносів належним освітнім рівнем помітно відрізнялись росіяни та євреї, серед яких частка осіб з вищою освітою була досить значною і сягала 20–25%.

Більш помітною була тут не етнічна, а соціальна диференціація освітнього рівня міста і села. Так, на 1989 р., наприклад, кількість спеціалістів з вищою освітою була майже в 2 рази вищою в місті, аніж на селі. Виходячи з того, що ще в 1959 р. майже 80% росіян та більше 95% євреїв Півдня України проживали в містах, стає зрозумілою така диспропорція.

Заслугує уваги виявлена О. Орловим та В. Чишком ще одна важлива закономірність – за кількістю зайнятих розумовою працею та кількістю осіб з вищою освітою високоурбанізовані етнічні групи випереджали середньореспубліканські та регіональні показники, а слабоурбанізовані етноси відставали від них [4, с. 59].

Рівень освіти як міських, так і сільських росіян був вищим відповідних показників українства як в регіоні, так і в цілому по державі. Для роботи переважно на промислових об'єктах та у сфері управління сюди направляли тих, хто мав належний рівень освіти та володів спеціальними знаннями.

Українці та представники інших народів, що проживали на Півдні України, володіючи рідною мовою та маючи посередні знання з російської, відразу ж виявляли обмеження можливості щодо вступу до вищих навчальних закладів.

Російська мова була мовою офіційною, вона фактично була мовою держави, яку світ іменував не інакше як “Росія”. Виключно російською мовою виходила ділова та технічна документація, переважна більшість соціально значущої інформації теж була російськомовною. Виходячи з цього, знання російської мови у переважній більшості випадків було однією з ключових вимог здобуття вищої освіти, особливо у навчальних закладах Півдня.

Це суттєво стримувало соціальне просування сільської молоді, основний відсоток якої як у південному регіоні, так і в цілому по державі, становили українці. Російська мова значно слабше вивчалась у сільських школах порівняно з містами, спеціальні дисципліни часто читались не різними викладачами – фахівцями, а одним учителем. Розуміючи свої обмежені можливості щодо вступу до вищих навчальних закладів, сільська молодь у значній кількості після закінчення 8-ми класів ішла до професійно-технічних училищ. Це особливо стосувалось людей, які проживали в хуторах і віддалених селах, що не мали середніх шкіл. Опинившись перед альтернативою щоденного пересування до школи на відстань 8-10 км від рідного села чи хутора або навчання в міському ПТУ, значна частина сільських жителів обирала останнє. Це, однак, не оптимізувало їх можливостей, бо освіта, яку давали професійно-технічні училища, була спеціалізованою, після чого шляхи до багатьох вузів були вже фактично закритими.

У той же час, найвищі освітні показники характеризували євреїв. Вони були переважно міськими жителями, а тому на сільську спільноту суттєвого впливу не справляли.

Цікавий роздум з даного приводу наводить Т.М. Рудницька. Вона відзначає, що за своїм змістом освіта є важливим елементом соціальної адаптації, що дозволяє етнічній групі розвиватись в умовах відсутності природних економічних відносин, які утворюються при різноманітності форм власності. В умовах, коли панує єдина – державна форма власності, коли усі члени суспільства є найменшими працівниками держави, їх суспільний статус визначається посадою, що вимагає відповідного рівня освіти. Таким чином, динамічні механізми адаптації, що їх виробив єврейський союз протягом багатьох сторіч свого історичного розвитку, дозволили єврейській групі досягти високого рівня освіченості [5, с. 94].

На четвертому місці за рівнем освіченості населення серед етносів півдня були білоруси. Як і в попередніх випадках ця перевага досягалась переважно за рахунок більшості у їх складі міського населення. Водночас динаміка даного процесу була нижчою ніж в українців. Коли в 1959 р. серед українців особи з вищою освітою становили 1,1, а білоруси 2,6% загальної чисельності етносу, то в 1989 р. ці показники становили відповідно 7,1 та 9,8% [6].

Позитивний вплив справляло і те, що лише незначна частина білорусів належала до корінного населення, а значить чисельність старших вікових категорій, що мали у своїй більшості лише початкову освіту, або не мали її зовсім, була незначною.

У той же час, процес російщення білорусів проходив більш швидкими темпами, ніж українства. На 1989 р. російською мовою вільно володіли чи визнавали її рідною майже 90% білорусів, у тому числі у сільській місцевості південних областей – понад 70%.

Болгари півдня України належали переважно до сільських етносів. А тому на початок досліджуваного періоду, як і серед інших етнічних груп, чисельність осіб з вищою освітою була незначною – всього 2,9%, що майже в 10 разів нижче відповідного показника євреїв.

Протягом досліджуваного періоду ситуація змінилась у позитивний бік, лише у сільській місцевості південних областей кількість болгар, що мали вищу освіту, зросла майже втричі. Цьому сприяло відповідне етнічне середовище. Як показали результати проведених нами обстежень, у 90% мононаціональних населених пунктів Запорізької області ключові посади (голів колгоспів, сільських та селищних рад) обіймали представники корінної національності. Окрім всього іншого, тут певною мірою спрацьовував психологічний стереотип та погана адаптація представників інших етносів до відносин, мови, соціальних стосунків мононаціонального середовища.

Виходячи з цього, для болгар була характерною невисока різниця показників вищої освіти у місті та селі. Кількість осіб з вищою освітою в містах перевищувала відповідні показники села всього в 1,4 раза [2].

У той же час у середовищі болгар, враховуючи насамперед їх тривале проживання на даній території, зберігалась значна кількість осіб, які не мали навіть початкової освіти. У 1979 р., наприклад, на 1000 болгар, що проживали в сільській місцевості півдня України, 191 чоловік взагалі не мав навіть початкової освіти [7, с. 685–687].

Суттєві від інших етносів відмінності освітнього рівня характеризували молдавське населення. Будучи переважно сільськогосподарською нацією, зорієнтованою на ведення аграрного виробництва, молдаване мали найнижчі серед семи найбільш репрезентованих у південному регіоні етносів показники освіти.

Диспропорції були помітні вже на початок досліджуваного періоду. У 1959 р., наприклад, вищу освіту серед молдаван мав всього 1 чоловік на 1000 населення, а 378 з цієї тисячі не мали навіть початкової освіти.

Протягом 60–80-х рр. ситуація суттєво змінилась. У 1989 р. серед зайнятого сільського населення молдавської національності 31 чоловік мав вищу чи середню спеціальну освіту і застосовував її у своїй практичній діяльності [8, с. 196].

У цілому ці показники були найнижчими у порівнянні з іншими етносами. Одною з ключових причин такої ситуації було слабе знання російської мови. Більше 78% молдаван за переписом населення 1989 р. назвали рідною молдавську мову. Як відомо, вона не належить до слов'янських мов, що суттєво ускладнювало опанування значною кількістю молдаван російською. Домінування переважно російськомовного інформаційного простору значно ускладнювало здобуття освіти молдаванами.

Таким чином, порівняльний аналіз освітнього рівня різних етносів дозволяє визначити досить помітні розбіжності, що в подальшому справляли вплив на соціальний статус особистості. Незважаючи на здеклароване збільшення та інтеграцію національностей, між ними продовжували зберігатись суттєві освітні відмінності, а процес реальної інтеграції значно відставав від задекларованого рівня.

Джерела та література

1. Рівень освіти населення України (за даними перепису населення 1989 р.). – К., 1992. – Ч. I.
2. Поточний архів Держкомстату України. Управління демографічної статистики. 1989.
3. Середа А.М. Соціально-культурний розвиток українського села в 60–80-ті роки ХХ ст.: Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя, 1994.
4. Чишко В.С. Соціально-культурна характеристика сільського населення України // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – К., 1993.
5. Рудницька Т.М. Етнічні спільноти України: тенденції змін. – К., 1998.
6. ЦДАВО України. – Ф. 582. – Оп.20. – Спр. 84, 85, 208.
7. Поточний архів Держкомстату України. Управління демографічної статистики. 1989.
8. Итоги Всесоюзной переписи населения 1979 года: В 10 т. – М.: Информационно-издательский центр Госкомстата СССР. – Т. IV.

Summary

The main index of ethnosocial development is undoubtedly the educational level of people. The education level of the representation of different ethnic groups is one of the principal indices of their social development.

О. П. Лахно

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИБІЧНИКІВ РАДИ ЦЕРКОВ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН-БАПТИСТІВ НА РІВНЕНЩИНІ В 60–80-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ

Завдяки останнім науковим дослідженням широкому загалу стала відомою активна дисидентська діяльність окремих науковців, журналістів, літераторів та інших представників демократичної інтелігенції. Їх боротьба за свої права та загальну демократизацію радянського суспільства носила чітко виражений політичний характер. Але ще дуже мало сказано про інші напрямки інакомислення в Радянському Союзі. Однією з найпомітніших є боротьба віруючих за реальну свободу совісті, а не показову, внесену лише на папері до однієї з статей радянських Конституцій. Найвиразнішою та найорганізованішою опозицією до радянського законодавства про релігійні культи й діяльності органів влади у галузі релігії була в середовищі Євангельських християн-баптистів (ЄХБ).

Невдоволення політикою держави стосовно віруючих і їх релігійних об'єднань усередині громад і груп ЄХБ існувало упродовж всього періоду антирелігійної кампанії радянської влади. Але найбільший спалах невдоволення та спротиву атеїзму відбувся у 60-х рр. минулого століття. Упродовж лише 5 років у середовищі віруючих ЄХБ була утворена нова релігійна організація з усіма ознаками церковності – Спілька Церков (СЦ ЄХБ) на чолі з Радою Церков (РЦ ЄХБ). Пройшовши кілька етапів свого становлення – від створення Ініціативної групи та Організаційного комітету зі скликання Всесоюзного з'їзду віруючих ЄХБ (відповідно у 1960 та 1962 рр.) до організаційного оформлення окремої від офіційної Спільки ЄХБ деномінації (1965 рік).

Причин і передумов такого розколу в євангельсько-баптистському русі досить багато. Але всі вони зводяться до факту створення так званого конкордату між радянської атеїстичною державою і нею ж створеним релігійним об'єднанням на чолі з Всесоюзною Радою (ВР ЄХБ) у 1944 р. Пішовши на зближення зі світським керівництвом держави, ВР ЄХБ фактично стала одним із органів контролю й обмеження релігійної діяльності общин віруючих. Це багатьом не сподобалося. Тому рух за так зване